

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนริมทะเลสาบดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาที่ มุ่งค้นคว้าวิจัย ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำและความหลากหลายของสัตว์น้ำ ที่มีการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้จากอดีตถึงปัจจุบันของชุมชนอำเภอ ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์สามประการ คือ (1) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและ ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำริมทะเลสาบดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ (2) เพื่อศึกษา องค์ประกอบของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำริมทะเลสาบ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนริมทะเลสาบดอยเต่า โดยการศึกษาในเชิงคุณภาพ กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านริมทะเลสาบ จำนวน 3 กลุ่มคือ (1) กลุ่มคนของรัฐ (2) กลุ่มผู้อาวุโส และชาวประมง (3) กลุ่มเยาวชน

วิธีการศึกษาประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมเอกสารตำรา บทความสิ่งพิมพ์ รายงานการศึกษาต่าง ๆ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์สัตว์น้ำริม ทะเลสาบดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนที่สองเป็นการเข้าไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่ศึกษาโดยการเข้าไป สํารวจพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนโดยการเข้าไปสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้าน และบริบทชุมชนในภาพรวมของสภาพทั่วไป เพื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ขั้นตอนที่สามเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ ของรัฐ สมาชิกชุมชน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นต้น โดยสัมภาษณ์แบบไม่เป็น ทางการและเป็นทางการ รวมทั้งเก็บข้อมูลจากการระดมความคิดจากเวทีหรือการประชุมของกลุ่ม เป้าหมาย ขั้นตอนที่สี่ เป็นการจัดหมวดหมู่ข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ ความ น่าเชื่อถือของปัจจัยต่าง ๆ และนำข้อมูลมาเชื่อมโยงเพื่อตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้ว นำเสนอผลการศึกษาโดยการพรรณนาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบทชุมชน

อำเภอคอยเต่าเป็นชุมชนในชนบทและมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะสัตว์น้ำในท้องถิ่นทั้งก่อนสร้างเขื่อนภูมิพลและหลังสร้างเขื่อนภูมิพลก็เกิดทะเลสาบขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งประชากรเป็นชาวพื้นเมืองกระเหรี่ยงตั้งรกรากถิ่นฐานเป็นระยะเวลายาวนาน คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นให้ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากัน มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสัตว์และพืช เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องผีและบทละครขอ

วิถีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำประเพณีการเรียกสืบชะตาแม่น้ำ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจับสัตว์น้ำเป็นต้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทะเลสาบเหมาะแก่การทำประมงน้ำจืด เพราะสัตว์น้ำมีหลากหลายชนิด ความสัมพันธ์ระบบเครือข่ายส่งผลต่อองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้สัตว์น้ำเป็นอาหาร ความสัมพันธ์ของชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่ากับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตจริง ผ่านการเรียนรู้และองค์ความรู้สืบทอดทางปัญญาทางด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำ

5.1.2 ภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำริมทะเลสาบคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำชุมชนแห่งนี้ เป็นการจัดการเชิงผสมผสานระหว่างการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่อาศัยพิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยมเป็นฐานสำคัญผสมผสานกับแนวทางการจัดการที่ลดการพึ่งพิงพิธีกรรมแต่ด้วยเหตุผลที่ชัดเจนขึ้นชุมชนมีการจัดสรรทรัพยากรที่ข้องเกี่ยวและดูแลรักษาสัตว์น้ำมาใช้ มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการนำสัตว์น้ำเพื่อประโยชน์ต่อการใช้ในชีวิตประจำวัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแปรรูปสัตว์น้ำที่จับมาได้ มีการแนะนำวิธีการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำด้วยวิธีสมัยใหม่

5.1.3 องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำริมทะเลสาบ

คอยเต่า

องค์ความรู้ที่สืบภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำมีภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง จากการศึกษาพบว่ากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาเป็นการถ่ายทอดและสืบทอด โดยผ่านครอบครัว เครือญาติ ช่างชอพื้นบ้าน และผู้ที่อาวุโสผ่านการรับรู้ เรียนรู้ร่วมกับกิจกรรมทางศาสนา และการประยุกต์ใช้ มีการสืบทอดทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมโดยผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม และระบบอาวุโส ซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนชาวคอยเต่า มีธรรมชาติแวดล้อมในการดำรงชีวิต วิธีคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ได้อาศัยอยู่ในระบบนิเวศนั้น ๆ ความเข้าใจและการพึ่งพิงจึงนำไปสู่การจัดการที่ตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตมีผลต่อการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา

จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการอนุรักษ์สัตว์น้ำในชุมชน คือ ผู้อาวุโส ช่างชอ เพราะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการใช้ศิลปะเพื่อให้เกิดจิตตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ให้กับคนในชุมชนเป็นเวลานาน เป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความสำคัญเป็นกระบวนการสืบทอดอยู่ตลอดเวลา ลักษณะองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ของชุมชนแห่งนี้เกิดจากการรับรู้ การเรียนรู้และการตระหนักจนมีประสบการณ์และกลายเป็นผู้สืบทอดต่อคนรุ่นหลังต่อไปส่งผลให้เกิดการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน จากการศึกษาการอนุรักษ์สัตว์น้ำชุมชนแห่งนี้มีหลากหลายวิธีการ เช่น จากการปล่อยสัตว์น้ำของกรมประมง เพื่อเพิ่มปริมาณให้มากยิ่งขึ้น การขยายพันธุ์สัตว์น้ำของทางการ จึงเป็นการแพร่กระจายความหลากหลายของสัตว์น้ำ เพราะได้มีการนำพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยในทะเลสาบ คัดเลือกพันธุ์และแพร่พันธุ์สัตว์น้ำออกไป นอกจากจะทำการขยายพันธุ์ด้วยทางการแล้วยังเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ เช่น สอนให้รู้จักลักษณะทางกายภาพ วิธีการเก็บ วิธีการใช้ และวิธีการอนุรักษ์สัตว์น้ำแก่บุคคลในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านและบุคคลในชุมชนให้รู้จักและเห็นคุณค่าของสัตว์น้ำ

กล่าวโดยสรุปว่า ภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำเป็นภูมิปัญญาซึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์ ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เป็นวิถีชีวิตที่มีการใช้สัตว์น้ำ ส่งผลให้เกิดการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในด้านการใช้สัตว์น้ำในการเป็นอาหารของคนในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ บิดามารดา ผู้อาวุโส และคนของรัฐผู้ที่มีความรู้ทางการจับสัตว์น้ำที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จักสัตว์น้ำแต่ละประเภท การเรียนรู้ชนิดของสัตว์น้ำ

วิธีการจับสัตว์น้ำ แหล่งที่อยู่ของสัตว์ วิธีการนำมาใช้ประโยชน์ วิธีการแปรรูปของสัตว์น้ำ ผ่านการสังเกตุ การทดลอง การเลือกสรรและตั้งสมมติบทดคู่คนรุ่นลูกรุ่นหลาน เพื่อแก้ไขปัญหา สัตว์น้ำสูญพันธุ์ จึงทำให้การรักษาสัตว์น้ำยังคงดำรงอยู่ในชุมชนแห่งนี้

5.1.4 แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำใน

ชุมชนริมทะเลสาบ คอยเต่า

แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายสัตว์น้ำ เป็นผลมาจากการรับความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนาของรัฐ ตัวอย่างเช่น การอนุรักษ์สัตว์น้ำของเขื่อนภูมิพลได้ จัดตั้งกรมประมงน้ำจืดเขื่อนภูมิพลได้ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาดั้งเดิม การปรับเปลี่ยนการจับสัตว์น้ำ ในชุมชนที่มีการจับสัตว์น้ำเพื่อยังชีพมาเป็นเพื่อพาณิชย์ ซึ่งมีผลกระทบต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านและ องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีการส่งเสริมมีผลทำให้ความหลากหลายของสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ชุมชนคอยเต่ามีการจัดระบบสังคมวัฒนธรรมที่ผสมผสานที่มีการผนวกกัน ระหว่างความรู้ดั้งเดิม กับความรู้สมัยใหม่ได้อย่างลงตัว มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาตามแบบฉบับของคนคอยเต่ามีผู้รู้และ ประชาชนในชุมชนทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา และมีเป้าหมายเพื่อวิถีแห่งการดำรงอยู่อย่างมีความสุข ในชีวิตประจำวัน อันเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่เกื้อหนุนและส่งเสริมให้การจัดการมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อมและการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำในชุมชนแห่งนี้ได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปว่า ปัจจัยที่สำคัญในเรื่องของวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ คนในชุมชนยังเห็นและให้ความสำคัญต่อประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อดั้งเดิม การจัดการความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแห่งนี้ยังเป็น ไปเพื่อการนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันซึ่งการสืบทอดภูมิปัญญาที่กล่าวมาเป็น ภูมิปัญญา ที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการดำรงอยู่และการแตกดับไปในระบบนิเวศนั้น ๆ นำไปสู่การบริหารจัดการ การ ปรับแต่ง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศนั้นอย่างยั่งยืน งานวิจัยชิ้นนี้เป็น สิ่งยืนยันในความเข้าใจ ความสำคัญ และจำเป็นของทรัพยากรและความหลากหลายของสัตว์น้ำต่อ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนคอยเต่า ซึ่งส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และการจัดการ ด้านความหลากหลายทางด้านสัตว์น้ำที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการพัฒนา และเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาบนพื้นฐานสัมพันธภาพ อันแน่นแฟ้นระหว่างธรรมชาติกับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับชุมชน เป็นปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำในชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ พอสรุปได้ 3 ด้านที่ สอดคล้องกันคือ

1. **ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับคน** นั่นคือ ความเป็นสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้าน ที่มีการทำมาหากินในการจับสัตว์น้ำ การเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำแต่มีการอนุรักษ์ไว้ใช้ได้ยาวนาน เป็นการกระชับแน่นแฟ้นกันในหมู่ชุมชนเดียวกัน

2. **ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ** เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเองสัตว์น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ตอบสนองในการใช้เป็นอาหาร และยังมีบทบาทคุณค่าอีกหลายประการตามความต้องการของคนในชุมชน เช่น สัตว์น้ำอาหาร สัตว์น้ำพิธีกรรม สัตว์น้ำใช้สอยต่าง ๆ ซึ่งวิธีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายรูปแบบ และวิธีการนำไปสู่การจัดการเพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายของสัตว์น้ำตามระบบนิเวศต่าง ๆ ทั้งที่สรรคสร้างขึ้น เช่น บริเวณรอบแม่น้ำ และการจัดการสัตว์น้ำตามธรรมชาติ เช่น การจัดการอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นต้น

3. **ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ** เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์ เพราะว่ามันมีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ดังนั้น เพื่อดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างจากความคิดคำนึงของตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นจักรวาลวิทยาที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์และได้ ถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง โดยอาศัยประเพณีพิธีกรรมเป็นสื่อประกอบ และมีการปฏิบัติสืบเนื่องที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้ค้นพบว่า กลุ่มเยาวชนไม่มีองค์ความรู้ในด้านความหลากหลายของสัตว์น้ำ อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำ ความเชื่อพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร และชาวประมงมีฐานะยากจนเนื่องจากมีระบบนายทุนเข้ามาเกี่ยวข้อง

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนริมทะเลสาบดอยเต่าเป็นชนเผ่าที่หลากหลาย ที่มีความลุ่มลึกในการปกครองกันเองให้อยู่ได้บนความพอดี ระหว่างวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะของตนเองผ่านระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือความหลากหลายของสัตว์น้ำที่มีอยู่ในชุมชน ในลักษณะของการอนุรักษ์สัตว์น้ำและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เข้าทำนองแนวกับแนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศของ Rambo (อ้างใน ลำแพน จอมเมือง, 2540) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ที่มีโครงสร้างทางสังคมไปประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ โยงยึดเชื่อมต่อกันไปมา

ผ่านระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นต้น ซึ่งเริ่มจากปัจเจกชน ครอบครัว กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ กับสัตว์น้ำซึ่งมีโครงสร้างของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต เชื่อมโยงกันด้วยวงจรอาหารและแร่ธาตุ โดยที่สังคมมนุษย์กับสัตว์และพืชนี้อาจเป็นไปได้ทั้งการส่งเสริมและการทำลายซึ่งกันและกัน แต่สำหรับในชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่าแห่งนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงของการส่งเสริมซึ่งกันและกันมากกว่าการทำลาย เพราะในสังคมชุมชน มีระบบคิด ระบบคุณค่า ที่มีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง และมนุษย์อยู่ภายใต้การคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นกันมนุษย์จึงต้องนอบน้อมต่อธรรมชาติ ซึ่งอาจเรียกโดยรวมว่า เป็นอุดมการณ์สำนึกของชุมชนริมทะเลสาบในการใช้ชีวิตที่สมดุลกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่า เป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกต่อคนในชุมชนและนอกชุมชนอย่างเต็มเปี่ยมด้วยคุณภาพและปริมาณ แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงมาจากการสร้างเขื่อน แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนคนในชุมชน และถือได้ว่าอยู่ในขั้นที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจะสามารถฟื้นคืนตนเองได้ทันกับความต้องการมีของมนุษยชาติ ยิ่งไปกว่านี้ ชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่ายังเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดเรื่อยมา แม้ระยะเวลาที่ผ่านมาจะส่งผลกระทบต่อประเพณี ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คงอยู่ ดับสูญหรือเปลี่ยนไปบ้างก็ตามชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่าแห่งนี้ได้สื่อความหมาย หรือสื่อสารข้อมูลความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะของตนเอง ด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำผ่านทางองค์ความรู้สืบทอดหรือส่งต่อภูมิปัญญาชาวบ้านจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งหรือจากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่งอย่างพอเหมาะพอควรกับตัวบุคคล หัวเวลาและสถานการณ์ปัจจุบันได้ผันแปรไปตลอดเวลารวมกับแนวคิดของ รัชชปฎนโณทก (2531) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้หมายถึง เพียงการศึกษาในอดีตเท่านั้นแต่หมายถึง ศักยภาพของชาวบ้านในการประสานความรู้ใหม่ ๆ ประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่เพราะภูมิปัญญายุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ย่อมมีการแปรเปลี่ยนไปตามพัฒนาการรอบรู้ของสังคมในขณะเดียวกัน ปกรณ์ จริงสูงเนิน (2536) ได้กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญาที่แท้จริงนั้นต้องประกอบด้วยความรู้สำคัญใน 3 ประการ คือ (1) ความรู้ที่รับผิชอบต่อส่วนรวม (2) ความเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน (3) ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือเทคนิควิธีการต่าง ๆ อย่างเช่น กรณีวิถีคิดเกี่ยวกับการแปรรูปสัตว์น้ำเพื่อใช้เป็นอาหารสามารถเก็บไว้รับประทานได้นาน ๆ ชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่าที่กล่าวไว้แล้วอย่างละเอียดในบทที่ 4

ชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่าเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีองค์ความรู้ การสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำ ด้วยการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าของผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้าน

ตำราและประสบการณ์ตรง ที่พบเห็นมีประสบการณ์การจับสัตว์น้ำแล้วถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวนี้ให้บุคคลในครอบครัว เครือญาติหรือคนใกล้ชิด ผ่านรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น โดยการเล่าเรื่อง การบอกเล่าสืบต่อ ๆ กันไป ยังคงเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มผู้ถ่ายทอดกับกลุ่มผู้รับการสืบทอด โดยการปฏิบัติจนเห็นจริงมากกว่ารูปแบบสมัยใหม่ที่มีการเรียนรู้ผ่านแหล่งสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ภายนอกชุมชนซึ่งเข้าทำนองเดียวกับ แนวคิดของ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535) ที่ศึกษาระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือพบว่าระบบการถ่ายทอด การเรียนรู้เริ่มกันในครอบครัว โดยใช้วิธีสอนและให้ปฏิบัติจริงไปพร้อม ๆ กัน ผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้มีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ส่วนผู้เรียนรู้หรือผู้สืบทอดคือ ลูกหลาน หรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพการงานของคนในชุมชนรุ่นก่อน และเมื่อผู้เรียนมีความชำนาญแล้วก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดหรือผู้สอนคนในรุ่นต่อ ๆ ไป เพราะกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือในแนววิถีชีวิต ไม่ได้มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้จัด ไม่มีสถาบันใด ๆ รับผิดชอบ แต่เป็นกระบวนการขัดเกลาหรือกล่อมเกลาทางสังคม ตามแนวคิดของ วิชัย ตันศิริ (2536) ตุลวัตร พานิชเจริญ (2536) และ Broom and Phillip (อ้างใน ถวิล ธาราโกชน, 2532) สำหรับรูปแบบวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้องสนุกสนาน ไม่ซับซ้อน มีการเล่นเกม ปริศนา เล่านิทาน และลงมือทำ แต่การถ่ายทอดให้กับผู้ใหญ่จะใช้วิธีการบอกเล่า พิธีกรรม และการแสดงมหรสพต่าง ๆ ตามแนวคิดของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531) เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคนิควิทยาพื้นบ้าน หรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน (Local Wisdom) มีการสืบทอดส่งต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ได้ก็ด้วยกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชนตามแนวคิดของ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2540)

ชุมชนริมทะเลสาบคอยเต่าเป็นอีกชุมชนหนึ่ง ที่มีความสมดุลของการจัดการกับสองปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อกับวิถีปฏิบัติหรือเป้าหมายการนำภูมิปัญญาไปใช้ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติตามวัฒนธรรมสมัยใหม่กับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก จึงบังเกิดผลให้ชุมชนมีการพึ่งตนเองมากยิ่งขึ้น และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกชุมชนลงตามลำดับ รวมถึงเกิดเครือข่ายพลังชุมชนในการเรียนรู้ปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อคงไว้ซึ่งภูมิปัญญา ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อดั้งเดิมทั้งในเรื่องของการจัดการกับคนในชุมชน การอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หรือความหลากหลายของสัตว์น้ำอย่างรู้เท่าทันโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ตามแนวความคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2532) ที่กล่าวได้ว่า เครือข่ายเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคลระหว่างกลุ่มกับกลุ่มชุมชนกับชุมชน ซึ่งแบ่งออกตามพื้นที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศ ตามประเด็น

เนื้อหาหรือปัญหาต่าง ๆ เพราะในอดีตชาวบ้านมีเครือข่ายอยู่แล้วแต่เป็นเครือข่ายเฉพาะในระดับบุคคล ครอบครัว หรือระดับเครือญาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดมาจากการแสวงหาหลักประกันชีวิต หลักประกันสุขภาพให้แก่ตนเองและครอบครัว เข้าทำนองเดียวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สุเมธ ตันติเวชกุล , 2536) ที่ทรงเลือกวิธีการที่ประหยัดและเรียบง่ายเสมอ ไม่ทรงโปรดวิธีการเติบโตหรือความก้าวหน้าที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากเกินไป และทรงไม่สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อสร้างสิ่งที่ใหญ่โตซับซ้อนเกินความจำเป็น ด้วยทรงมี จุดมุ่งหมายก็คือ การเติบโตภายในตนเองที่ละน้อย จากฐานที่ค่อย ๆ ก่อสร้างขึ้นอย่างแข็งแกร่งมั่นคง เพราะพระองค์ทรงเห็นว่านี่คือ การเติบโตที่แท้จริงและถาวรของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติอันเป็นแนวทางหนึ่งของการพึ่งตนเอง ที่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ เช่น กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2532) และ ชารา อ่อนชมจันทร์ (2536) ที่มีประเด็นเนื้อหาพร้อมกันว่า การพึ่งตนเองนั้นมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกันทั้งทางด้าน ระบบประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สติปัญญาและอำนาจการตัดสินใจ โดยบุคคลหรือกลุ่มจะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้โดยอิสระเพื่อให้บรรลุหลักประกันของการดำรงชีวิตในเรื่องของการดูแลสุขภาพคุณภาพ และไม่ปกปิดตนเองจากโลกภายนอกในเรื่องของระบบของการผลิต

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์สัตว์น้ำริมทะเลสาบคอยเต่า ภาครัฐควรให้การสนับสนุนเครือข่าย องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง และส่งเสริมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมความหลากหลายด้านสัตว์น้ำในทะเลสาบ เช่น การสร้างพิพิธภัณฑสัตว์น้ำหรือภูมิปัญญาที่อาจสูญหายไปในอนาคต พร้อมกับการพัฒนาทางด้านการศึกษาของเยาวชน และสนับสนุนให้จัดตั้งองค์กรที่สามารถแก้ไขความยากจนให้กับชาวประมงริมทะเลสาบคอยเต่าเนื่องจากตกเป็นทาสของนายทุน โดยให้ชาวประมงมีส่วนร่วม
2. ส่งเสริมและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้าน และเชื่อมั่นในพลังชาวบ้านหรือพลังชุมชนในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ร่วมกันฟื้นฟูวิทยาการและเทคโนโลยีพื้นบ้าน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงบทบาทและศักยภาพของตนเอง ตามวิถีประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชน
3. ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์สัตว์น้ำริมทะเลสาบคอยเต่า ปัญหาที่สำคัญคือ มีคนต่างถิ่นได้อพยพโยกย้ายเข้ามาทำมาหากิน โดยเฉพาะประชาชนบางส่วนอพยพจากจังหวัดภาคกลาง (พิจิตร นครสวรรค์) ขึ้นมาตั้งหลักแหล่งริมทะเลสาบประกอบอาชีพการประมง มีการจับ

สัตว์น้ำเพื่อการค้า ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการอนุรักษ์สัตว์น้ำของคนในท้องถิ่น (ข้อมูลจากกลุ่ม
ผู้อาวุโส บ้านแปลง 5 สัมภาษณ์วันที่ 20 มิถุนายน 2548)

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

ในการศึกษารั้งต่อไป ควรศึกษาประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือ การเสริมสร้างความ
เข้มแข็งหรือพลังชุมชน กับการใช้ภูมิปัญญากับความหลากหลายด้านสัตว์น้ำในทะเลสาบดอยเต่า
อีกประเด็นหนึ่ง คือ ควรศึกษาจัดทำหนังสือสำหรับใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนภายในโรงเรียน
เพื่อใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำริมทะเลสาบดอยเต่า